

Strategie Bestrijding Antisemitisme 2024-2030

Inleiding

Nederland is het land van vrijheden, van respect voor elkaar en van het accepteren van ieders verschillen. Een vrije, open samenleving. Waar iedereen gelijke kansen moet hebben, ongeacht afkomst, huidskleur, religie, handicap, seksuele gerichtheid of geslacht. Waar iedereen zich vrij voelt zijn identiteit en cultuur te uiten. Waar iedereen gelijk bejegend moet worden. Deze vrijheden zijn verankerd in onze Grondwet en zijn de fundamenten waarop onze samenleving is gebouwd. Deze vrijheden vormen de kern van Nederland. Het kabinet staat pal voor deze vrijheden.

Helaas kunnen Joden deze vrijheden niet beleven. De Joodse gemeenschap in Nederland is een zeer kleine groep van slechts 50.000 mensen die elke dag moet leven met een groot gevoel van onveiligheid. Veel van hen voelen zich niet veilig om in vrijheid Joods te zijn en hun Joods-zijn publiekelijk kenbaar te maken. Joden die zichtbare uitingen van hun geloof en identiteit laten zien, hebben te maken met bedreigingen, agressie en zelfs geweld. Velen voelen zich genooddaakt om een keppeltje niet meer (zichtbaar) te dragen of bijvoorbeeld mezoeza's te verwijderen van de deurpost. Er zijn Joodse kinderen die beveiligingsmaatregelen moeten nemen om naar school te gaan en bij het organiseren van Joodse festiviteiten wordt de vraag gesteld of in de beveiliging kan worden voorzien, omdat het evenement anders niet kan plaatsvinden. Dat er mensen zijn in Nederland die zich niet veilig voelen vanwege hun Joods-zijn, is onacceptabel. Dat is niet het Nederland dat wij hebben opgebouwd.

Het kabinet geeft aan: er is geen enkele plek of rechtvaardiging voor antisemitisme. De gebeurtenissen in Amsterdam op 7-8 november 2024 zijn ontoelaatbaar en nopen tot actie op de korte en lange termijn. Gelukkig zetten velen zich in om Joden te beschermen: burgemeesters, politie, die beiden vaak in de eerste linie staan, het Openbaar Ministerie, de onderwijssector en tal van maatschappelijke initiatieven. Maar al die inspanningen ten spijt, voelt een groot deel van de Joodse gemeenschap zich op het moment niet vrij en veilig in ons land. Dat is beschamend. Met de voorliggende strategie maakt het kabinet duidelijk dat de bestrijding van antisemitisme alle Nederlanders aangaat. Wij allen hebben een verantwoordelijkheid, als samenleving, om antisemitisme en onveiligheid van Joden tegen te gaan. Nederland staat voor een open, redelijke en tolerante samenleving. Daar is het Joodse leven zeer nadrukkelijk onderdeel van.

Deze strategie beoogt een Nederland zonder antisemitisme. Een zeer ambitieus doel, gezien de duizenden jaren oude geschiedenis van het antisemitisme en de hardnekkigheid waarmee het zich naar de crisis van het moment vormt. Maar dat betekent niet dat wij als samenleving daar niet naar kunnen streven. Het kabinet waardeert de inzet van hen allen die een bijdrage leveren aan deze missie, in het onderwijs, in het veiligheidsdomein, in de culturele sector, vanuit maatschappelijke organisaties en alle anderen.

Het kabinet versterkt de aanpak met concrete maatregelen, met een heel duidelijke normstelling, het stellen van grenzen, het erkennen en uitdragen van steun, het vergroten van de weerbaarheid van burgers die vatbaar zijn voor antisemitisme en het verkleinen van de voedingsbodem in onze samenleving. Het ministerie van JenV maakt vanaf 2025 structureel 4,5 miljoen euro extra vrij voor de aanpak van antisemitisme. De voorliggende strategie is ook een actualisatie van de maatregelen zoals aangegeven in de brief van 23 april jl.¹ In deze strategie wordt ook ingegaan op de thema's uit de Initiatiefnota van de leden Ellian (VVD) en Bikker (CU) over de aanpak van antisemitisme – de

¹ Kamerstukken II, 2023-2024, 30950, nr. 367.

volgende stap.² Deze strategie is een meerjarige aanpak waarbij we als kabinet ieder jaar opnieuw zullen kijken naar de effectiviteit van de maatregelen en verdere versterkingen. Deze doorontwikkeling van de strategie wordt gecoördineerd door de minister van JenV, waarbij de verschillende bewindslieden op hun eigen beleidsterreinen de eindverantwoordelijkheid dragen³. De Nationaal Coördinator Antisemitismebestrijding speelt als speciaal adviseur van het kabinet bij de gehele aanpak van antisemitisme een cruciale rol en adviseert over beleid en uitvoering.

Het kabinet zal onder verantwoordelijkheid van de minister van JenV op korte termijn de Taskforce Bestrijding Antisemitisme oprichten. Deze Taskforce gaat op hoog niveau het komend jaar aan de slag met het doen van gerichte voorstellen voor de maatregelen ten behoeve van de veiligheid van Joden, waaronder de veiligheid van Joodse studenten op hogescholen en universiteiten, het weren van antisemitische sprekers op hogescholen en universiteiten en veiligheidsconsequenties van de sit-ins op de NS stations. Het kabinet vindt het belangrijk dat de Taskforce uit vertegenwoordigers bestaat van de betrokken ministeries, de NCAB, burgemeesters, de onderwijssector, de sportsector, de cultuursector, de OV-sector en andere maatschappelijke partijen, zodat zij vanuit de eigen verantwoordelijkheid met de maatregelen aan de slag kunnen. Ook vertegenwoordigers van de Joodse gemeenschap zijn onderdeel van deze Taskforce. Het secretariaat van de Taskforce zal ingebed worden bij de NCAB. De Taskforce wordt ingesteld voor een periode van een jaar.

Met de oprichting van de Taskforce wordt tevens uitvoering gegeven aan de motie van lid Stoffer⁴ waarin hij de regering verzoekt samen met de universiteiten een stuurgroep te vormen voor de bestrijding van antisemitisme in het hoger onderwijs.

Quote: Eddo Verdoner, Nationaal Coördinator Antisemitismebestrijding: "Het bestrijden van antisemitisme is niet de verantwoordelijkheid van Joden: het is onderdeel van de bescherming van de democratische rechtstaat en de samenleving als geheel."

² Kamerstukken II, 2022/23, 36272, nr. 2 en Kamerstukken II, 2023/24, 36272, nr. 8.

³ Zie bijlage: Coördinatie Strategie Bestrijding Antisemitisme.

⁴ Kamerstukken II, 2024-2025, 36651 nr 17.

Antisemitisme in cijfers

Uit de cijfers van meldinstanties over het jaar 2023 is een toename van het aantal meldingen van antisemitisme te zien. De gemeentelijke antidiscriminatievoorzieningen ontvingen in 2023 154 meldingen over antisemitisme, ten opzichte van 69 meldingen in 2022. De politie registreerde in 2023 880 gevallen van antisemitisme (meldingen en aangiften), tegen 549 in 2022. Daarbinnen nam het aantal gevallen van antisemitisme waarbij sprake was van geweld of bedreiging toe. In 2023 registreerde de politie 43 gevallen van gewelddadig antisemitisme, tegen 28 in 2022. In 80 van de door de politie geregistreerde gevallen ging het antisemitisme gepaard met bedreiging, tegen 54 in 2022.

Het Openbaar Ministerie (OM) registreerde in 2023 bij 181 discriminatiefeiten de discriminatiegrond antisemitisme, ten opzichte van 94 feiten in 2022. Het verschil in aantallen geregistreerde meldingen tussen bij de politie en het aantal ingestroomde feiten bij het OM komt mede doordat slechts een deel van het gemelde antisemitisme in de maatschappij valt onder de reikwijdte van het Wetboek van Strafrecht. Verhoudingsgewijs hebben veel van de door het OM geregistreerde specifieke discriminatiefeiten antisemitisme als grondslag. Bovendien neemt dit aandeel de laatste jaren toe. Van het totaal aantal van 535 discriminatiefeiten (specifieke discriminatiefeiten en commune feiten met een discriminatieaspect) die het OM in 2023 registreerde, betrof een derde antisemitisme. Van het aantal specifieke discriminatiefeiten ging het aandeel antisemitisme zelfs omhoog van 39% in 2022 naar 48% in 2023. Terwijl slechts 0,3% van de Nederlandse bevolking Joods is. (Hierbij zij opgemerkt dat het OM de grond 'antisemitisme' registreert als een uiting wordt gedaan over Joden. Dat betekent niet dat de uiting per se jegens een Joods persoon gericht is.) De stijging bij het aantal ingestroomde feiten bij het OM hangt onder andere samen met een intensievere aanpak van discriminatie, waaronder begrepen antisemitisme, in het voetbal.

Meld.Online Discriminatie ontving in 2023 in totaal meer meldingen dan in 2022 mede door inzet van een campagne om meer bekendheid te verkrijgen over het meldpunt. 114 Meldingen betroffen antisemitisme, tegen 16 het jaar ervoor. Dat is 24% van het totaal aantal meldingen bij dit meldpunt. Daarnaast publiceerde het CIDI op 9 april jl. de Monitor Antisemitische Incidenten 2023. Uit de Monitor 2023 blijkt dat het aantal meldingen, vergeleken met het voorgaande jaar, toenam van 155 naar 379 gemelde incidenten (toename van 245%). Hierbij is gebruikgemaakt van de IHRA-werkdefinitie van antisemitisme.

Bronnen:

Jaarlijkse discriminatiecijfers 2022 en 2023
Cijfers in Beeld 2022 en Strafbare discriminatie in beeld 2023
Monitor Antisemitisme Incidenten 2023, CIDI

Daders en doelgroepen

In Nederland worden door de verschillende instanties die cijfers publiceren over antisemitische incidenten geen dadergroepen gepubliceerd. Onderstaande bronnen geven slechts inzicht in de dadergroepen van een beperkt deel van alle verschijningsvormen van antisemitisme.

Uit het recentste Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland van de NCTV blijkt dat antisemitisme aanwezig is binnen het anti-institutioneel extremisme, het jihadisme en het rechts-extremisme. Vanuit die laatste twee stromingen wordt regelmatig opgeroepen tot geweld tegen Joden.

De AIVD gaf in zijn jaarverslag van 2023 aan dat de dreiging tegen Joodse en Israëliische doelwitten in Nederland groter is geworden. Het conflict in Gaza kan drempelverlagend werken voor radicaal islamitische personen die niet de jihadistische ideologie aanhangen, maar het geweld in Gaza wel een rechtvaardiging vinden om Israëliische of Joodse objecten of mensen aan te vallen.¹

Uit een onderzoek dat Panteia in opdracht van de Anne Frank Stichting naar antisemitisme in het voortgezet onderwijs heeft uitgevoerd, komt naar voren dat voetbal de meest voorkomende context is waar leerlingen Joden als groep beledigen. De beledigingen zijn meestal afkomstig van leerlingen met een Westerse achtergrond. Beledigingen in de context van het Midden-Oostenconflict hangen juist vaker samen met leerlingen die een Nederlands-Marokkaanse of Nederlands-Turkse achtergrond hebben.¹

Uit een verkenning naar de houding tegenover Joden in Zuid-Holland onder Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Caribische Nederlanders blijkt dat bi-culturele Nederlanders over het algemeen een positieve houding hebben tegenover Joden. Echter is de houding van bi-culturele Nederlanders meer uitgesproken, dan die van mensen met een Nederlandse herkomst. Dat geldt met name voor Turkse en Marokkaanse Nederlanders. Onder deze groepen is vaker een negatieve houding tegenover Joden, dan onder mensen met een Nederlandse herkomst, Surinaamse en Caribische Nederlanders. Uit deze verkenning blijkt dat het Israëlisch-Palestijns conflict de voornaamste reden is voor de negatieve houding.¹

Daarnaast verspreiden rechtsextremistische groepen meer antisemitisme dan voorheen.¹ Vanuit rechtsextremistische groepen werd in 2023 Jodenhaat online en offline verspreid, rapporteerde de AIVD in zijn Jaarverslag van 2023. Centraal in het denken van rechts-extremistische groepen staat nog altijd de antisemitische omvolkingscomplottheorie: het idee dat een Joodse elite massamigratie aanwakkert om in westerse landen de witte bevolking te vervangen of verzwakken.¹ De NCTV wijst erop dat complottheorieën vaak een antisemitische component hebben, hoewel aanhangers zich daar lang niet altijd bewust van zijn.¹

Antisemitisme kan verschillende vormen aannemen en uit verschillende groepen komen. Het kabinet zet sterk in op een gerichte aanpak van antisemitisme naar doelgroepen en dadergroepen.

¹ Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland, juni 2024.

¹ AIVD-jaarverslag. P.12

<https://www.aivd.nl/onderwerpen/jaarverslagen/documenten/jaarverslagen/2024/04/22/jaarverslag-2023>

¹ Anne Frank Stichting, Antisemitisme in het voortgezet onderwijs, 2023, <https://www.annefrank.org/nl/over-ons/onderzoek/sociaal-onderzoek/onderzoek-naar-antisemitisme/antisemitisme-vo-2023/>.

¹ Motivaction, Een verkenning naar de houding tegenover joden in Zuid-Holland, 2024.

<https://pzh.notubiz.nl/document/14177670/1>

¹ Jaarverslag AIVD p. 12.

<https://www.aivd.nl/onderwerpen/jaarverslagen/documenten/jaarverslagen/2024/04/22/jaarverslag-2023>

¹ Ibid. p. 18. <https://www.aivd.nl/onderwerpen/jaarverslagen/documenten/jaarverslagen/2024/04/22/jaarverslag-2023>

¹ Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 58, mei 2023, p. 38.

<https://www.nctv.nl/onderwerpen/dtn/documenten/publicaties/2023/05/30/dreigingsbeeld-terrorisme-nederland-58>

De ambities van de Strategie Bestrijding Antisemitisme

De aanpak van antisemitisme is een prioriteit voor het kabinet. Daarbij past een hoog ambitieniveau. De strategie is gebaseerd op drie pijlers:

Pijler 1: Beschermen, monitoren en opvolgen

- Ambitie 1: Beveiligen Joodse instellingen, aanpakken daders en ondersteunen slachtoffers
- Ambitie 2: Vrij en veilig Joods-zijn in het onderwijs

Pijler 2: Onderwijs en preventie

- Ambitie 3: Wegnemen voedingsbodem
- Ambitie 4: Samen een vuist tegen antisemitisme in het voetbal

Pijler 3: Herdenken en vieren

- Ambitie 5: De herinnering levend houden en erkenning
- Ambitie 6: Kennismaken en vieren van Joods leven in Nederland

Pijler 1: Beschermen, monitoren en opvolgen

Ambitie: Beveiligen Joodse instellingen, aanpakken daders en ondersteunen slachtoffers

De uitdaging

Het streven van het kabinet is om antisemitisme uit te bannen. Niemand zou geconfronteerd moeten worden met antisemitisme. Veel maatregelen van de kabinetsstrategie zijn daarom gericht op de preventie van antisemitisme.

Toch blijft het antisemitisme de kop opsteken in onze samenleving. De impact van antisemitische incidenten is groot. Het slachtoffer heeft te maken met persoonlijke leed en zelfs met een verminderd vertrouwen in de maatschappij en onzekerheid over een veilige toekomst in Nederland. De overheid en de Joodse gemeenschap moeten steeds meer veiligheidsmaatregelen nemen om te zorgen dat Joden veilig kunnen leven. Antisemitische incidenten hebben daarnaast ook grote impact op de samenleving als geheel. Antisemitisme ondergraaft de fundamenten van onze samenleving, de pijlers van onze rechtsstaat.

Daders moeten streng worden aangepakt. Het kabinet ondersteunt daarom het bestaande beleid van politie en het Openbaar Ministerie waarin de aanpak van discriminatie prioriteit heeft; er vindt opsporingsonderzoek plaats en het Openbaar Ministerie zal de verdachte in beginsel vervolgen bij bewijsbare strafbare discriminatie. Daarnaast eist de officier van justitie bij commune delicten met een discriminatieaspect (bijvoorbeeld mishandeling) hogere straffen.

Hoewel de politie en het Openbaar Ministerie specifiek beleid kennen ten aanzien van discriminatiezaken⁵, waaronder antisemitisme, wordt er relatief weinig aangifte gedaan van antisemitisme bij de politie, waardoor mogelijk veel (strafbare) incidenten buiten beeld blijven. Dit maakt mede dat er relatief laag aandeel van alle incidenten instroomt bij het Openbaar Ministerie. Uit een rapport van het Europees Bureau voor de Grondrechten uit 2018 blijkt dat 74% van de Joodse Nederlanders die een antisemitisch incident meemaakt het meest ernstige incident niet meldt bij de politie of een andere organisatie.⁶ Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat slechts 20% van de Joodse Nederlanders elk incident van discriminatie op grond van Joods-zijn of religie meldt. Voor gerichte antisemitische geweldsincidenten is dit percentage slechts 52%. Veelgenoemde redenen voor de lage melding- en aangiftebereidheid zijn: de verwachting dat een melding niet tot opvolging leidt, de inschatting dat het incident niet ernstig genoeg is om te melden en niet weten waar een incident gemeld kan worden. Tegelijkertijd is bekend dat Joden zeer vaak met antisemitisme in aanraking komen. Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat dit geldt voor 97% van de ondervraagden. Het beeld van lage meldingsbereidheid onder slachtoffers van (alle vormen van) discriminatie komt ook naar voren in de jaarlijkse Veiligheidsmonitor van het CBS.

De ambitie

De overheid zorgt voor maatregelen en middelen die de weerstand van Joodse instellingen verhogen en robuuster maken. Vanuit hun eigen verantwoordelijkheid investeren Joodse instellingen ook zelf in veiligheidsmaatregelen. De ambitie van het kabinet is te waarborgen en te zorgen dat deze kosten niet onevenredig drukken op de Joodse gemeenschap. Daarnaast moet de bereidheid om antisemitische incidenten te melden omhoog. De ambitie van het kabinet is dat slachtoffers elk incident in principe altijd melden en dat meldingen altijd opvolging krijgen. Het

⁵ OM Aanwijzing Discriminatie (Stcrt. 2018, 68988)

⁶ <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/experiences-and-perceptions-antisemitism-second-survey-discrimination-and-hate>.

kabinet zet zich in om de obstakels die slachtoffers weerhouden om melding te doen, zoveel mogelijk weg te nemen en slachtoffers zoveel mogelijk te faciliteren bij en wijzen op de mogelijkheden van het doen van een melding of aangifte. Door het standaard melden van incidenten kan opvolging worden gegeven aan meer incidenten, maar is ook beter zicht op waar antisemitisme zich voordoet en waar het vandaan komt.

Om de bovenstaande ambitie te bereiken zetten we de volgende stappen:

Veiligheidsfonds

Door de toename van antisemitisme in Nederland zijn er Joodse scholen, instellingen en evenementen die zelf maatregelen treffen ten behoeve van de veiligheid of om zorgen over de veiligheid weg te nemen. Hoewel dit past bij de verantwoordelijkheidsverdeling als het gaat om veiligheid, kunnen de kosten hiervan onevenredig drukken op de gemeenschap. **Het ministerie van JenV is voornemens een fonds in te richten en onderzoekt hoe dit fonds Joodse scholen, instellingen en evenementen financieel kan ondersteuning in het treffen van deze veiligheidsmaatregelen. Het kabinet heeft hiervoor een bedrag van 1,3 miljoen gereserveerd.** Met de inrichting van het Veiligheidsfonds wordt aangesloten bij de motie Jetten c.s.⁷, die het kabinet verzoekt de extra kosten die de Joodse gemeenschap heeft bij het beveiligen van instellingen en objecten, voor zijn rekening te nemen. Uw Kamer wordt hierover zo spoedig mogelijk geïnformeerd.

Eén loket voor slachtoffers / centrale organisatie

Er zijn verschillende mogelijkheden om antisemitische incidenten te melden: bij de gemeentelijke antidiscriminatievoorzieningen, (ADV's/Discriminatie.nl), bij de politie, Meld.Online Discriminatie, het College voor de Rechten van de Mens, de Nationale Ombudsman en de kinderombudsman. Daarnaast biedt het maatschappelijk middenveld verschillende opties en kunnen mensen bijvoorbeeld melding doen bij het CIDI.

Het kabinet zet erop in dat slachtoffers van antisemitisme met vertrouwen hun melding kunnen doen bij de voorgenomen centrale organisatie van de gemeentelijke antidiscriminatievoorzieningen (ADV's) en daarbij passende ondersteuning te krijgen.

Het is van belang dat slachtoffers terecht kunnen bij één loket. Dit loket moet herkenbaar en laagdrempelig zijn. Op dit moment wordt het huidige stelsel van ADV's herzien. Sinds 1 januari 2024 zijn alle ADV's vindbaar onder dezelfde naam, namelijk Discriminatie.nl. Het ministerie van BZK werkt aan een hoofdlijnennotitie over de vraag hoe de nieuwe voorgenomen centrale organisatie van ADV's eruit kan komen te zien. Hiervoor is input opgehaald tijdens werkconferenties bij Discriminatie.nl, de VNG en andere partijen in het werkveld. **Dit jaar wordt hiervoor een wetgevingstraject gestart. De minister van BZK zendt dit jaar de hoofdlijnennotitie aan de Tweede Kamer.** Het kabinet ondersteunt het ingezette verbetertraject dat de ADV's hebben ingezet en streeft ernaar om met de ADV's en de landelijke vereniging Discriminatie.nl een volledig pakket van passende ondersteuning aan slachtoffers te bieden zodat ze het vertrouwen hebben om incidenten te melden.

Veel slachtoffers van antisemitisme doen nu melding bij het CIDI, en niet bij de ADV's. **De minister van BZK gaat met het CIDI en de ADV's in overleg om een protocol af te sluiten. In het protocol zullen afspraken worden gemaakt tussen het CIDI en de ADV's over het verwijzen van slachtoffers van antisemitisme naar de ADV's⁸ en de 'warme' overdracht.** Het CIDI zal daarnaast zorgen voor voorlichting in de Joodse gemeenschappen over de ondersteuning die de ADV's bieden.

⁷ Kamerstukken II, 2024-2025, 36651, nr. 15.

⁸ Networks Overcoming Antisemitism, p. 22.

Discriminatie.nl zal ook de doorverwijzing nazorg aan slachtoffers bieden. De minister van BZK verkent momenteel hoe deze nazorg eruit kan zien. De nazorg zal in 2026 worden ingericht. Hierbij zullen de ervaringen die in Duitsland zijn opgedaan met nazorg bij slachtoffers van discriminatie worden meegenomen. De inrichting van de nazorg zal onder andere in nauwe samenwerking met Joods Maatschappelijk Werk en Slachtofferhulp Nederland worden afgestemd.

Daarnaast heeft de minister van BZK vanaf 2024 extra middelen beschikbaar gesteld (jaarlijks €2,5 miljoen) om gemeenten in staat te stellen om – desgewenst samen met de ADV – op lokaal niveau méér te doen aan preventie van discriminatie.⁹

Het ministerie van JenV is in afstemming met het ministerie van VWS en de NCAB met Joods Maatschappelijk Werk in gesprek over een mogelijk project om slachtoffers van antisemitisme gerichter bij te staan (nazorg). Het kabinet zal hiervoor jaarlijks 0,3 miljoen beschikbaar stellen. Met deze bijdrage wordt deels tegemoet gekomen aan de motie Jetten c.s.¹⁰, die het kabinet verzoekt alternatieven te zoeken om de bezuinigingen op Stichting Joods Maatschappelijk Werk terug te draaien.

Slachtoffers van antisemitisme moeten zich begrepen voelen. Het is daarom van belang dat consulenten beschikken over kennis van antisemitisme en de impact daarvan op het slachtoffer, kennis over het herkennen van vormen van antisemitisme, en kennis hoe Joodse slachtoffers het beste bejegend kunnen worden. Het ministerie van BZK ondersteunt Discriminatie.nl bij de totstandkoming van een ADV Academie. **Binnen deze ADV Academie zullen ook trainingen over antisemitisme voor medewerkers van ADV's worden aangeboden.** De NCAB zal hierin adviseren.

Structureel financieren Expertisecentrum Aanpak Discriminatie

De politie voerde in opvolging van de motie-Paternotte¹¹ een pilot uit waarin landelijke expertise wordt ontwikkeld om de politie bij de (strafrechtelijke) aanpak van discriminatie in de samenleving te ondersteunen. Zogeheten discriminatierechercheurs zijn hier onderdeel van. **Het kabinet zal het Expertisecentrum aanpak discriminatie – Politie (ECAD-P) structureel financieren om de aanpak bij de politie te versterken.** Daartoe wordt de capaciteit van het Expertisecentrum Aanpak Discriminatie Politie (ECAD-P) bestendig en uitgebreid. Op korte termijn zullen er gesprekken tussen de politie en het ministerie van JenV plaatsvinden over de toekomstige vormgeving. De politie acht een landelijk en gecoördineerd expertisecentrum voor de lokale basisteams van duidelijke meerwaarde.

Herkennen antisemitisch aspect bij aangifte bij politie

Bij een aangifte wordt door de politie het antisemitische aspect niet altijd herkend. Ook kan het voorkomen dat slachtoffers en getuigen op het antisemitische aspect van het strafbare feit bij aangifte wijzen, maar wordt dit niet als zodanig opgenomen. Het herkennen van het antisemitisch aspect van een misdrijf door de politie bij aangiften alsook de registratie daarvan moet beter. Het ECAD-P doet op basis van de aangifte onderzoek naar discriminatoire aspecten. Dit is van groot belang om de zaken met een antisemitisch aspect in beeld te krijgen, waarna het expertisecentrum contact opneemt met de lokale rechercheurs. **De ambitie van het kabinet is dat de politiemedewerker bij het opnemen van aangiften het antisemitisch aspect altijd zelf herkent of daar zo snel mogelijk op worden gewezen.**

Binnen de politie bestaat er, binnen het Netwerk Divers Vakmanschap het Joods Politie Netwerk, dat collega's adviseert en ondersteunt in zaken waar Jodendom en antisemitisme een rol spelen. Daarnaast speelt het netwerk een verbindende rol tussen de Joodse gemeenschap en de politie. In

⁹ Meicirculaire gemeentefonds 2024 | Circulaire | Rijksoverheid.nl, p. 31 en bijlage 3.2-6 op p. 71.

¹⁰ Kamerstukken II, 2024-2025, 36651, nr. 15.

¹¹ Kamerstukken II, 2019-2020, 35164, nr. 9.

de brief van de minister van JenV van 14 november jl. is aangegeven dat er voor het ECAD-P en voor het Netwerk divers vakmanschap (waaronder het Joods Politie Netwerk) extra middelen ter beschikking komen.

De politie zal met de NCAB en maatschappelijke organisaties met relevante expertise in het voorjaar van 2025 in gesprek gaan over mogelijke maatregelen voor het verbeteren van het herkennen van antisemitisme, in het bijzonder bij aangifte.

Binnen deze brede aanpak is ook van belang dat slachtoffers van antisemitisme het vertrouwen hebben en zich gehoord voelen bij het doen van een melding en aangifte. **De minister van JenV verzoekt het WODC te onderzoeken wat de knelpunten onder slachtoffers van antisemitisme zijn bij het doen van melding en aangifte.** Het onderzoek start in 2025. Met de uitkomsten van het onderzoek worden nieuwe maatregelen ontwikkeld voor het verhogen van de aangifte- en meldingsbereidheid. Zoals hierboven reeds is aangegeven, is daarbij een goede opvolging van meldingen en aangiften ook van essentieel belang.

Snelrecht

Lik op stuk beleid kan een effectief middel zijn om antisemitisme tegen te gaan, als het strafbare feit zich al heeft voorgedaan. Snelrecht leent zich voor bewijstechnisch eenvoudige zaken, waarbij de verdachte ook in voorlopige hechtenis kan worden gehouden. Dat geldt bijvoorbeeld voor ernstige geweldsmisdrijven waar direct voldoende bewijs voorhanden is. Dit doet zich met name voor bij heterdaadsituaties. **Indien snelrecht kan worden toegepast bij misdrijven met een antisemitisch -dus discriminatoir- aspect, wordt dit uiteraard gedaan.**

Educatieve gedragsinterventies bij daders van antisemitisme

Zoals toegezegd bij het debat van 13 november jl. stuurt het ministerie van JenV begin 2025 een brief naar uw Kamer over de gedragsinterventies van de reclassering die door de rechter kunnen worden opgelegd bij antisemitisme, en de mogelijkheid voor de rechter om een bijzondere voorwaarde met een educatieve component op te leggen. In deze brief wordt de motie van het lid Bamenga¹² meegenomen, om te verkennen wat belemmeringen zijn voor het opleggen van educatieve straffen, en de toezegging van de Minister-President om uit te werken of jonge daders van antisemitisme een leerstraf kunnen krijgen, bijvoorbeeld in de vorm van een verplicht bezoek aan kamp Westerbork of kamp Vught.

Initiatiefwetsvoorstel strafverzwarringsgrond bij discriminatoir, waaronder antisemitisch, aspect

Daders van strafbare feiten met een antisemitisch karakter moeten hard worden gestraft. **Het kabinet vindt het positief dat de parlementaire behandeling van het initiatiefwetsvoorstel dat een wettelijke strafverzwarringsgrond regelt bij een discriminatoir aspect is gestart en ondersteunt het initiatiefwetsvoorstel zeer.** Bij de voortzetting van de parlementaire behandeling zal de minister van JenV het kabinetsstandpunt presenteren. De strafverzwarringsgrond is ook van toepassing op commune delicten met een antisemitisch karakter. Als het initiatiefwetsvoorstel wordt aangenomen, wordt ook bij antisemitisme de maximaal op te leggen vrijheidsstraf die op het desbetreffende delict is gesteld met een derde verhoogd.

Strafbaarstelling Holocaustontkenning

Daarnaast is per 1 oktober 2024 de wet in werking getreden die beledigende vormen van vergoelijking, ontkenning en verregaande bagatellisering van internationale misdrijven (waaronder de Holocaust) strafbaar stelt als specifieke vorm van groepsbelediging (artikel 137c van het Wetboek van Strafrecht).

Verkenning strafbaarstelling antisemitisme andere landen

¹² Kamerstukken II, 2023-2024, 30950, nr. 394.

Op dit moment wordt, mede ter uitvoering van de motie van de leden Bikker en Ellian¹³, een verkennend onderzoek uitgevoerd dat antwoord zal geven op de vraag op welke manier antisemitische gedragingen strafbaar zijn gesteld in België, Frankrijk en Duitsland. De uitkomsten van het onderzoek worden eind 2024 verwacht. Dan zal worden gekeken hoe de Nederlandse strafrechtspraak zich verhoudt tot de strafbaarstellingen in bovengenoemde landen. **Ook zal de minister van JenV de komende tijd met de bewindspersonen van de omliggende landen, waaronder Duitsland en Oostenrijk, in samenwerking met de NCAB, spreken over de aanpak van antisemitisme. Het kabinet is voornemens de goede voorbeelden uit het buitenland waar mogelijk ook in Nederland te implementeren.**

Near real time dashboard van discriminatoire/antisemitische incidenten

Het kabinet vindt het van groot belang dat er near real time inzicht is in incidenten waarbij sprake is van antisemitisme, racisme en discriminatie. **De ministers van BZK en JenV gaan onderzoeken of er medio 2025 landelijk een online dashboard in gebruik kan worden genomen door de ketenpartners waarin incidenten per discriminatiegrond worden geregistreerd.** Hiermee kunnen antisemitische incidenten en trends beter inzichtelijk gemaakt worden voor bijvoorbeeld gemeenten, preventiewerkers en onderzoekers.

Inzicht ontwikkelingen online antisemitisme

Het verkrijgen van een alomvattend beeld van hoe antisemitisme zich in Nederland manifesteert is onmisbaar om antisemitisme effectief te kunnen bestrijden. Daarnaast is het belangrijk om beter inzicht te krijgen in de manifestatie van antisemitisme in de Nederlandse taal op het internet. Dit inzicht is ook nodig om het gesprek hierover aan te gaan met sociale mediapartijen. Het verkrijgen van zicht op de ontwikkeling van online antisemitisme en andere vormen van haat en discriminatie, vereist periodiek onderzoek. **De NCAB zal jaarlijks een onderzoek laten uitvoeren naar online antisemitisme in de Nederlandse taal.**

Internationale inzet op tegengaan antisemitisme

Naast de nationale inspanningen zet Nederland zich al geruime tijd internationaal in om antisemitisme te bestrijden en Joods leven te bevorderen. Nederland benadrukt deze inzet in diverse internationale fora, waaronder de Verenigde Naties, de Europese Unie, de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) en de International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA). **In het licht van het recente geweld dat plaatsvond in Amsterdam, heeft Nederland tijdens de Raad Buitenlandse Zaken van 18 november jl. het belang van antisemitismebestrijding opgebracht en de EU-buitenlandministers opgeroepen om hun netwerken in te zetten voor een gezamenlijke inspanning op dit gebied.** Ook was er een apart beraad waaraan naast Nederland, Frankrijk, Duitsland, Portugal, Polen en Zweden deelnamen, evenals de Coördinator Antisemitismebestrijding en bevorderen Joods Leven van de Europese Commissie, mw. Von Schnurbein. Binnen de EU heeft Nederland zich voorts actief ingezet voor de aanneming van de Raadsverklaring van EU-lidstaten over het bevorderen van Joods leven en het bestrijden van antisemitisme en draagt Nederland bij aan het opvolgen van het recente EU-statusrapport, waarin de effectiviteit van nationale strategieën tegen antisemitisme in lidstaten wordt beoordeeld. Zo neemt de NCAB deel aan de EU-werkgroep antisemitismebestrijding. Daarnaast heeft Nederland op 17 juli 2024 samen met 33 andere landen de *Global Guidelines for Countering Antisemitism* onderschreven. Deze juridisch niet-bindende richtlijnen helpen landen om hun aanpak van antisemitisme verder te verbeteren. Ook organiseerde de NCAB in juni 2024 de eerste Europese conferentie over de strafrechtelijke aanpak van antisemitisme in Den Haag, waar openbaar aanklagers uit vijftien Europese landen ervaringen en oplossingen uitwisselden. De NCAB organiseert in 2025 de volgende editie van deze bijeenkomst.

¹³ Kamerstukken II, 2023-2024, 30950, nr. 379.

European Conference of Public Prosecution Services on Antisemitism

Om te stimuleren dat in Europees verband kennis en ervaring over de strafrechtelijke aanpak van antisemitisme worden gedeeld, organiseerde de NCAB op 4 en 5 juni 2024 de eerste European Conference of Public Prosecution Services on Antisemitism (ECPPSA). Openbaar aanklagers uit 15 Europese landen wisselden kennis uit over de strafrechtelijke aanpak van antisemitisme. Vanwege het succes van de conferentie organiseert de NCAB in 2025 de volgende editie van deze bijeenkomst.

Ambitie: Vrij en veilig Joods-zijn in het onderwijs

De uitdaging

Alle Joden moeten in alle vrijheid hun Joodse identiteit en godsdienst kunnen beleven en belijden, zonder hierin belemmerd te worden. Velen van hen, zowel seculier als religieus, voelen zich echter niet veilig. Veel Joden die zichtbare uitingen van hun geloof en identiteit laten zien, hebben te maken met bedreigingen, agressie en zelfs geweld. In een onderzoek gaf 70% van de ondervraagde Joodse Nederlanders aan het dragen van symbolen die hen als Joods zouden kunnen identificeren, in het openbaar te vermijden.¹⁴ Velen voelen zich genoodzaakt om uitingen van hun Joods-zijn binnenshuis te houden.

Juist op scholen en universiteiten moeten Joodse leerlingen en studenten zich veilig voelen om hun Joodse identiteit te uiten. Veel Joodse leerlingen en studenten durven niet (meer) openlijk Joods te zijn op hun school en universiteit. Ze worden aangesproken vanwege het conflict in het Midden-Oosten of moeten zich voor hun Joods-zijn verantwoorden. Ook hebben ze te maken met antisemitische stereotypen en complottheorieën. Joodse leerlingen en studenten worden hierdoor niet alleen aangetast in hun vrijheid om Joods te zijn, maar ook in de mogelijkheid om vrij en veilig te studeren zonder dreiging van (fysiek) geweld.

De ambitie

De ambitie van het kabinet is dat iedereen in het openbaar religieuze uitingen kan doen zonder zich onveilig te voelen. Het kabinet staat voor een inclusief Nederland waar rekening wordt gehouden met elkaar en de uitoefening van elkaars religieuze en culturele gebruiken. Joden die hun Joods-zijn willen beleven, mogen niet worden beperkt in hun deelname aan het openbare leven. En juist op school en universiteit moet sprake zijn van een inclusieve en veilige omgeving. Het kabinet vindt het onacceptabel en onaanvaardbaar dat Joodse scholieren, studenten en medewerkers uit angst hun Joodse identiteit verborgen moeten houden, of angst hebben om naar school te gaan. Het realiseren van fysieke en sociale veiligheid voor Joodse leerlingen en studenten is van groot belang. Ook op scholen en onderwijsinstellingen moeten mensen hun identiteit kunnen uitdragen.

Om de bovenstaande ambitie te bereiken gaan we de volgende stappen zetten:

Acties funderend onderwijs

Wetsvoorstel vrij en veilig onderwijs

Met het Wetsvoorstel vrij en veilig onderwijs, dat naar verwachting op 1 augustus 2026 in werking treedt, moeten scholen in het funderend onderwijs onder meer beter zicht krijgen op de veiligheid op hun school, komt er een verplichte registratie voor veiligheidsincidenten (o.a. bij discriminatie) en worden scholen verplicht jaarlijks hun veiligheidsbeleid te evalueren.

Versterkende maatregelen sociale veiligheid

De staatssecretaris van OCW wijst scholen actief op hun wettelijke zorgplicht ten aanzien van sociale veiligheid en biedt handvatten aan scholen om deze waarborgen te kunnen realiseren. Het ministerie van OCW staat in nauw contact met de Inspectie van het Onderwijs, sectorraden, maatschappelijke organisaties en de Expertise-unit Sociale Stabiliteit. Signalen van onveiligheid, maatschappelijke spanningen en polarisatie worden hierbij uitgewisseld, ook met de NCAB.

¹⁴ Ervaringen met en percepties van antisemitisme - Tweede enquête over discriminatie en haatmisdrijven tegen joden in de EU. Bureau voor de grondrechten. Maart 2019, blz. 17. Zie: <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/experiences-and-perceptions-antisemitism-second-survey-discrimination-and-hate>.

In mei 2024 is vanuit het ministerie van OCW, in gezamenlijkheid met diverse maatschappelijke organisaties de handreiking ‘omgaan met antisemitische incidenten’ gepubliceerd. Deze handreiking helpt scholen en docenten met het herkennen van, omgaan met en melden van antisemitische incidenten. Er wordt verwezen naar aanbod van leermiddelen en trainingen voor professionals die bijdragen aan goed handelen wanneer antisemitische incidenten zich voordoen.¹⁵ De handreiking is na de gebeurtenissen van 7 en 8 november jl. direct opnieuw verspreid in het onderwijsveld.

Het ministerie van OCW blijft leermiddelen en trainingen gericht op het herkennen van en ingrijpen bij antisemitisme en andere vormen van discriminatie, onder de aandacht brengen bij onderwijsinstellingen. Het ministerie van OCW zal dit aanbod via onder meer nieuwsbrieven, het Expertisepunt Burgerschap, Stichting School en Veiligheid en/of campagnes verspreiden.

Acties vervolgonderwijs (mbo, hbo, wo)

Vergroten sociale veiligheid in het mbo, hbo en de wetenschap

In het mbo, hbo en wo werkt de minister van OCW aan het versterken van de sociale veiligheid van eenieder die aan het mbo, hbo of wo studeert of daar werkzaam is. In een sociaal veilige leer- en werkomgeving is geen ruimte voor antisemitisme. **In het hbo en wo werkt de minister aan een integrale aanpak sociale veiligheid.** Een onderdeel van deze aanpak is het wettelijk verankeren van een zorgplicht voor sociale veiligheid in het mbo, hbo en wo.¹⁶ Antisemitisme heeft als vorm van sociale onveiligheid aandacht bij de uitvoering van de integrale aanpak en het vormgeven van de zorgplicht.

De hogescholen en universiteiten werken, conform de afspraken uit het ‘Bestuursakkoord hoger onderwijs en de wetenschap 2022’, aan een monitor sociale veiligheid. De minister van OCW zal in de gesprekken met de Vereniging Hogescholen (VH) en Universiteiten van Nederland (UNL) over deze monitor, tevens met hen in gesprek gaan over de mogelijkheden om de ervaren veiligheid van Joodse studenten en medewerkers hierin mee te nemen. Ook voor het mbo zal worden verkend hoe bij de doorontwikkeling van de monitor Integrale veiligheid mbo de ervaren sociale veiligheid in relatie tot antisemitisme meegenomen kan worden.

Meldingsbereidheid verhogen en voorzieningen verbeteren

De minister van OCW **onderzoekt in het kader van de integrale aanpak sociale veiligheid hoe de klacht- en meldvoorzieningen binnen het hoger onderwijs verbeterd kunnen worden. Daarbij wordt ook gekeken naar het handelingsperspectief in de omgang met klachten en meldingen over antisemitisme,** bijvoorbeeld bij doorverwijzing naar de strafrechtketen. De resultaten van dit onderzoek worden in het voorjaar van 2025 verwacht.

Daarnaast wordt er met vertrouwenspersonen en andere functionarissen rondom sociale veiligheid gesproken over wat zij nodig hebben in het herkennen van en omgaan met antisemitisme en wordt er voor vertrouwenspersonen in het hbo en wo een handreiking ontwikkeld over het herkennen van en omgaan met antisemitisme. Ook wordt er op basis van deze gesprekken gekeken met de VH en UNL hoe hier vervolg aan kan worden gegeven, bijvoorbeeld middels het ontwikkelen en aanbieden van trainingen of workshops.

Specifiek in relatie tot demonstraties op de onderwijsinstellingen, wijst de minister van OCW bestuurders op het belang van het doen van aangifte op het moment dat iemand zich schuldig

¹⁵ <https://www.nieuwsbrievenminocw.nl/actueel/nieuws/2024/05/23/handreiking-omgaan-met-antisemitische-incidenten-op-scholen-gepubliceerd#:~:text=De%20handreiking%20biedt%20scholen%20informatie,raadplegen%20voor%20ondersteuning%20en%20advies.>

¹⁶ Kamerstukken II, 2022-2023, 29240 nr. 131.

maakt aan antisemitisme en het treffen van maatregelen binnen de instelling als iemand zich in strijd met de huisregels gedraagt.

Waarborgen en bevorderen inclusie

De minister van OCW ondersteunt in het hbo en wo instellingen bij de implementatie van het landelijk kader studentenwelzijn 2023-2030¹⁷. Het kabinet spoort onderwijsinstellingen daarmee aan meer inclusieve voorzieningen en inclusief beleid te hanteren, waarbij ook rekening wordt gehouden met leerlingen en studenten die uiting willen geven aan hun religie en identiteit, en op andere manier hun godsdienst willen belijden (zoals gebedsruimten). Ook vanuit een doelstelling in de Werkagenda mbo worden mbo-instellingen gestimuleerd om het studentenwelzijn te verbeteren en het mbo inclusiever te maken.

Om polarisatie en discriminatie in de klas tegen te gaan worden docenten bij mbo-, hbo- en wo-instellingen ondersteund bij het bespreekbaar maken en het stimuleren van een leergemeenschap rondom disruptieve gebeurtenissen in de maatschappij, zoals het conflict in het Midden-Oosten. Hiertoe verstrekt het ministerie van OCW in 2024 subsidie aan het projectplatform TerInfo van de leerstoel van Beatrice de Graaf aan de Universiteit Utrecht, dat zich hierop richt. Daarnaast ondersteunt Stichting School en Veiligheid mbo (en po en vo) docenten in het voeren van het moeilijke gesprek.

Periodieke bespreking minister van OCW en NCAB

De minister van OCW zal periodiek in gesprek treden met de NCAB om de ontwikkelingen van de sociale veiligheid van Joodse studenten te bespreken, net als de voortgang van en bevindingen uit zijn beleid.

¹⁷ https://ecio.nl/wp-content/uploads/sites/2/2023/08/ECIO_112_Landelijk_Kader_Studentenwelzijn_2023-2030_tg_2023.pdf.

Pijler 2: Onderwijs en preventie

Ambitie: Wegnemen voedingsbodem antisemitisme

De uitdaging

Door de decennia heen is het antisemitisme steeds veranderd en zijn er steeds weer nieuwe varianten ontstaan. Antisemitisme wordt door de jaren heen gevoed door mythes over Joodse almacht en samenzweringen.¹⁸ Deze fabels spreken dikwijls over onzichtbare invloed op media, financiële markten of de politiek. Gebeurtenissen in de wereld en in onze Nederlandse samenleving (zoals economische recessies, de COVID-19-pandemie en het Midden-Oostenconflict) leiden snel tot nieuwe vormen van antisemitisme of zorgen voor een opleving van bestaande stereotype denkbeelden en antisemitische complottheorieën.

Complottheorieën over onder andere Joden leiden tot meer vooroordelen tegen deze groep, blijkt uit onderzoek.¹⁹ Complottheorieën zijn een specifieke vorm van des- of misinformatie, waarbij mensen de overtuiging hebben dat bepaalde gebeurtenissen in het geheim zijn gemanipuleerd door machtige groepen met verkeerde bedoelingen.²⁰ Het ministerie van BZK heeft in 2023 de lokale impact en aard van desinformatie in kaart gebracht in de Quicksan lokale misleidende informatie.²¹ Uit dit onderzoek bleek dat gemeenten misleidende informatie, in de vorm van desinformatie, misinformatie en complottheorieën, ervaren als een steeds nadrukkelijker probleem.

Antisemitische complottheorieën raken makkelijk wijdverspreid, waar dit voorheen voornamelijk van mond tot mond gebeurde, spelen in de huidige tijd het internet en sociale media een belangrijke rol. Met name op sociale media is er een grote hoeveelheid van antisemitische uitingen. In 2022 werd voor het eerst een onderzoek uitgevoerd naar de aard en omvang van het online antisemitisme in de Nederlandse taal op internet. De Utrecht Data School vond in totaal 200.395 uitingen van online antisemitisme, ruim 11% van het totaal aan het Jodendom gerelateerde berichten.²²

De ambitie

Het kabinet richt zich bij de aanpak van de voedingsbodem van antisemitisme op instrumenten die jongeren en volwassenen weerbaarder maken tegen deze voedingsbodem en instrumenten die kunnen leiden tot verandering in houding en gedrag van Nederlandse burgers die antisemitische uitingen doen.

Om de bovenstaande ambitie te bereiken, gaan we de volgende stappen zetten:

Kennis over Joods leven en de Joodse geschiedenis

In het funderend onderwijs wordt op verschillende manieren aandacht besteed aan de kennis over het Joods leven en de Joodse geschiedenis. Scholen zijn vanuit het kennisgebied *geestelijke stromingen* verplicht om specifiek aandacht te besteden aan het Jodendom. In het curriculum is verankerd dat leerlingen kennis moeten opdoen over feesten, verhalen en gebruiken van de Joodse godsdienst en de vier andere wereldgodsdiensten. In het primair en voortgezet onderwijs moet verplicht aandacht besteed worden aan de Holocaust in het kader van de Tweede Wereldoorlog en gerelateerd aan de voorgeschiedenis en hedendaagse ontwikkelingen.

¹⁸ Antisemitische en antimoslimracistische complottheorieën (2022). Kennisplatform inclusief Samenleven.

¹⁹ Jolley, Meleady en Douglas (2020).

²⁰ Quicksan lokale misleidende informatie. (2023). I&O research in opdracht van het ministerie van BZK.

²¹ Kamerstukken II, 2022-2023, 30821, nr. 197.

²² https://dataschool.nl/wp-content/uploads/sites/272/2022/05/Utrecht-Data-School_Online-antisemitisme-in-2020.pdf.

Het burgerschapsonderwijs speelt een belangrijke rol bij het tegengaan van antisemitisme en andere vormen van discriminatie. Scholen zijn wettelijk verplicht om leerlingen kennis van en respect voor de basiswaarden van de democratische rechtsstaat bij te brengen. Wederzijds begrip en kennis van elkaars culturen en godsdiensten zijn daar onderdeel van. De Inspectie van het Onderwijs houdt toezicht op of het gegeven onderwijs en/of de schoolcultuur niet strijdig is met deze basiswaarden. De verwachting is dat voor het mbo in 2024 een wetsvoorstel in consultatie gaat waarmee de burgerschapsopdracht op vergelijkbare wijze wordt uitgewerkt.

Ondersteuning van leraren en docenten bij invulling van de burgerschapsopdracht

Het ministerie van OCW biedt leraren in het po, vo en mbo handvatten bij het voeren van maatschappelijk gevoelige gesprekken. Zo voorziet het Expertisepunt Burgerschap in een overzichtspagina met beschikbare leermiddelen en is er ondersteuning via Scholingsaanbod Schurende Gesprekken. Met de gelden beschikbaar vanuit het amendement Ceder zal hier begin 2025 een impuls aan worden gegeven zodat gesprekken tussen en met leerlingen en studenten op een veilige, respectvolle manier vorm krijgen.²³

Die ondersteuning wordt ook geboden voor docenten bij hbo- en wo- instellingen. Het ministerie van OCW financiert in 2024 het projectplatform TerInfo van de leerstoel van Beatrice de Graaf aan de Universiteit Utrecht, dat zich richt op het bespreekbaar maken en het stimuleren van een leergemeenschap rondom disruptieve gebeurtenissen in de maatschappij. Het hier ontwikkelde materiaal zal kosteloos toegankelijk worden gemaakt voor alle opleiders binnen het hoger onderwijs via de website TerInfo.

Nationaal Plan Versterking Holocausteducatie

Holocausteducatie – de bestudering van de systematische vervolging van en moord op zes miljoen Joden en Sinti en Roma door nazi-Duitsland en hun collaborateurs - vergroot de kennis over de Holocaust en maakt mensen bewust van de gevolgen van vooroordelen en (de voedingsbodem voor) antisemitisme.²⁴ **De ministeries van OCW, VWS en SZW hebben samen met de NCAB op 24 juni 2024 het ‘Nationaal Plan Versterking Holocausteducatie’ aan de Tweede Kamer gestuurd.**²⁵ Uit recente onderzoeken blijkt dat de kennis over de Holocaust onder Nederlanders tot een zorgwekkend laag niveau is gedaald.²⁶ Versterking van de educatie over de Holocaust voor jong en oud is daarom nodig. De centrale ambitie in het Plan is om de kennis van de Holocaust, inclusief de nationale en internationale context ervan, onder Nederlanders te versterken. Er zijn drie doelstellingen geformuleerd, die zich elk op een ander onderdeel richten, te weten (I) de onderwijssector, (II) de herinneringssector en (III) het algemeen publiek.

De uitvoering van het Plan is inmiddels gestart. In het komende jaar zal een peiling onder schoolleiders en docenten gehouden worden om beter zicht te krijgen op de belemmerende en bevorderende factoren die worden ervaren bij het lesgeven over de Holocaust. **Daarnaast wordt er een verkenning uitgevoerd naar de kosten van het gratis maken van een bezoek aan authentieke locaties door scholen en de gevolgen daarvan.** Deze verkenning wordt naar verwachting in het voorjaar van 2025 afgerond.

Het is de ambitie de educatiefunctie van de herinneringscentra, het Nationaal Holocaustmuseum

²³ Kamerstukken II, 2023-2024, 36410-VIII, nr. 197.

²⁴ Van der Hulst, A. (2023, 26 september). 'Goed onderwijs over de Holocaust is belangrijker dan ooit'. VOX 'Goed onderwijs over de Holocaust is belangrijker dan ooit' - Vox magazine (voxweb.nl)

²⁵ <https://open.overheid.nl/documenten/5b255efe-c586-479b-849f-342282ef8c3a/file>

²⁶ Zie onder andere Dr.M.L.F. van Berkel, "De oorlog in de klas; Lesgeven over de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust in het voortgezet onderwijs", HAN_University of Applied Sciences, oktober 2021 en "Antisemitisme in het voortgezet onderwijs; Een survey-onderzoek voor de Anne Frank Stichting", Panteia, januari 2023.

en de Anne Frank Stichting structureel te versterken. Daarmee wordt al aangesloten bij de motie Bikker²⁷, die verzoekt de herinneringscentra extra te financieren. Ook wordt een monitor opgezet om het bereik van de brede herinneringssector te meten en een impactanalyse van het bestaande aanbod in lesmateriaal van deze sector uitgevoerd. **Naar verwachting treedt in de loop van 2025 een vierjarige subsidieregeling Holocausteducatie en vergeten verhalen WOI in werking.** In januari 2025 start de campagne 'Leer over de Holocaust' en in het voorjaar wordt de tweede werkconferentie Holocausteducatie georganiseerd. In het najaar van 2025 zal de Kamer over het verloop van de uitvoering van het Nationaal Plan Versterking Holocausteducatie worden geïnformeerd.

Lokale steunpunten voor scholen

In de gemeente Amsterdam is op advies van de NCAB op 3 juli 2024 het Steunpunt Holocausteducatie en Antisemitisme opgericht. Het steunpunt biedt ondersteuning aan docenten in Amsterdam en stelt het bestaande aanbod van onderwijsmateriaal over Holocaust en expertise ter beschikking aan scholen. **Er zijn meer gemeenten die belangstelling hebben voor een dergelijk meldpunt. De mogelijkheden voor opvolging daarvan worden verkend.**

Historisch onderzoek naar de Holocaust

Onderzoek naar de Holocaust is versnipperd in Europa. Daarom richten verschillende onderzoeksinstituten de European Holocaust Research Infrastructure (EHRI) op in 2025. EHRI zorgt dat (voor het eerst) bronnen over de Holocaust uit vele Europese landen digitaal en fysiek beschikbaar komen. Hierdoor krijgen onderzoekers laagdrempelig toegang tot relevante bronnen en verschuift nationaal Holocaustonderzoek naar een internationale aanpak met nieuwe inzichten in de gedeelde geschiedenis. **Nederland krijgt de hoofdzetel van het onderzoekscentrum vanwege de belangrijke internationale rol van het Instituut voor Oorlogs-, Holocaust en Genocidestudies (NIOD) en andere wetenschappers als het gaat om Holocaust onderzoek.** Het kabinet maakt zich sterk voor dat de Europese Commissie de EHRI erkent als onderzoeksinfrastructuur.

Inburgering

Om de kennis over de Holocaust bij inburgeraars te verbeteren zijn recent de eindtermen van het examen Kennis Nederlandse Maatschappij aangepast. In de nieuwe eindtermen is expliciet opgenomen dat aandacht besteed moet worden aan het afwijzen van antisemitisme, de Holocaust en de geschiedenis van Nederland in de Tweede Wereldoorlog. De kennis van inburgeraars over deze terreinen wordt getoetst via het inburgeringsexamen. Ten opzichte van de eerdere eindtermen van het examen is het begrip Holocaust toegevoegd. De aanscherping van de eindtermen is in lijn met het Regeerprogramma om de kennis over de Holocaust bij inburgeraars te versterken. De nieuwe eindtermen gaan in per 1 juli 2025 zodat er voor uitgeverijen voldoende tijd is om het lesmateriaal aan te passen en voor de toetsontwikkelaar om nieuwe examenopgaven te maken. Naast het opdoen van theoretische kennis via de voorbereiding op het examen kan een bezoek aan een authentieke of herinneringslocatie de bewustwording over de verschrikkingen van de Holocaust verder versterken. **Binnen bovengenoemde verkenning (in het kader van het Nationaal Plan Versterking Holocausteducatie) naar de kosten van het gratis maken van een bezoek aan authentieke locaties²⁸, wordt ook de financiering en uitvoering van de motie van Van Dijk c.s.²⁹ over een bezoek aan deze locaties in het kader van inburgering welwillend gezien.**

Tegengaan misinformatie, waaronder complottheorieën

Uit onderzoek van het Kennisinstituut Inclusief Samenleven³⁰ blijkt dat het voor het weerbaarder

²⁷ Kamerstukken II, 2024-2025, 36651, nr. 14.

²⁸ Tevens ter uitvoering van de motie van het lid Diederik van Dijk c.s., Kamerstukken II, 2023-2024, 36272, nr. 16.

²⁹ Kamerstukken II, 2023-2024, 36272, nr. 16.

³⁰ Antisemitische en antimoslimracistische complottheorieën. KIS.

maken van jongeren tegen complottheorieën, belangrijk is dat zij deze leren herkennen voordat zij er zelf een aanhanger van zijn. Er bestaan verschillende instrumenten om complotdenken en samenzweringen te herkennen. Zo heeft het Landelijk Steunpunt Extremisme een handreiking samenzweringen ontwikkeld. Het ministerie van BZK zal in 2024 de handleiding 'omgaan met desinformatie' voor medeoverheden herzien en breed onder de aandacht van gemeenten brengen.

Daarnaast heeft het vorige kabinet in 2022 een Rijksbrede strategie voor de effectieve aanpak van desinformatie gepubliceerd³¹, en hebben de toenmalige minister en staatssecretaris van BZK op 17 juni 2024 de Tweede Kamer geïnformeerd over de voortgang hiervan.³² In de voortgangsbrief wordt ook stilgestaan bij nieuwe maatregelen, bijvoorbeeld om de weerbaarheid van burgers te versterken. Onderdeel hiervan is onder andere dat het ministerie van BZK een aanvullende subsidie geeft aan het BENEDMO consortium, zodat het factcheckers netwerk in Nederland wordt versterkt. Ook versterkt het kabinet de inzet op mediawijsheid van burgers.

Symbolenbank

De Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) en de politie hebben een Symbolenbank ontwikkeld waar professionals informatie kunnen opzoeken bij rechts-extremistische symbolen die worden aangetroffen. Hier staan ook antisemitische symbolen en uitingen in. De Symbolenbank is bedoeld voor verschillende doelgroepen zoals medewerkers van de politie, gemeenteambtenaren, jongerenwerkers of andere professionals die in hun werk geconfronteerd kunnen worden met extremistische symboliek. De Symbolenbank is bedoeld om professionals in staat te stellen dergelijke symbolen of uitdrukkingen te onderkennen en hier, indien nodig, conform eigen afspraken of procedures op te acteren. Van deze professionals wordt verwacht dat zij voldoende kennis van zaken hebben om een symbool in een bepaalde situatie op de juiste wijze te kunnen duiden na kennisneming van de informatie in deze Symbolenbank.

Project based collaboration Antisemitism

Op EU-niveau verdiepen EU-lidstaten, waaronder Nederland, zich in de mogelijke raakvlakken tussen antisemitisme enerzijds en terrorisme, gewelddadig extremisme en radicalisering anderzijds. Het ministerie van JenV en de NCAB zijn hierbij betrokken. In 2024 is een *project based collaboration (PBC)* antisemitisme onder leiding van Duitsland en Oostenrijk van start gegaan. De PBC Antisemitisme is opgericht met het oog op de toename van onder meer intimidatie en fysieke aanvallen tegen de Joodse gemeenschap in Europa en tevens de rol die antisemitisme speelt in gewelddadig extremisme en radicalisering. Tijdens de bijeenkomsten is er aandacht voor de aanwezigheid van antisemitisme in verschillende vormen van extremisme, de wijze van registratie van antisemitische incidenten en hoe deze geharmoniseerd kunnen worden op Europees niveau. Tevens worden er succesvolle initiatieven en ervaren obstakels met betrekking tot het bestrijden en voorkomen van antisemitisme in de context van extremisme uitgewisseld.

Plan van Aanpak online discriminatie

Om te komen tot een intensievere aanpak van online discriminatie zijn de ministeries van BZK, JenV, SZW, OCW en VWS in samenwerking met de NCAB en NCDR in 2022 een project gestart. Begin 2023 is per Kamerbrief³³ een overzicht gegeven van al lopende initiatieven en beleid. Voor het eind van 2024 stuurt de minister van BZK het interdepartementale plan van aanpak online discriminatie naar de Tweede Kamer, waar online antisemitisme een expliciet onderdeel van is. **In aanvulling daarop gaat de minister van JenV in samenwerking met de NCAB ook met sociale media partijen in gesprek over onder andere online antisemitisme.**

³¹ Kamerstukken II, 2022–2023, 30821, nr. 173.

³² Kamerstukken II, 2023–2024, 30821, nr. 230.

³³ Kamerstukken II, 2022–2023, 30950, nr. 334.

Digital Services Act

Per februari 2024 is de Digital Services Act (DSA) volledig in werking getreden. De DSA verplicht internetpartijen onder andere om toegankelijke en gebruikersvriendelijke mogelijkheden te hebben om een melding te doen van illegale inhoud. Waaronder dus strafbare en onrechtmatige antisemitische uitingen. Platformen zijn na ontvangst van een melding verplicht de uiting te beoordelen. Als zij geen actie ondernemen in geval van illegale content kunnen zij aansprakelijk worden gesteld. De DSA maakt het mogelijk voor de toezichthouders om partijen te certificeren als zogenaamde 'trusted flaggers'. Platformen moeten de meldingen van deze partijen prioritair en onverwijld oppakken. De DSA stelt daarnaast rapportageverplichtingen voor aanbieders van online platforms. Zo moeten online platforms moderatiebeslissingen aan de Europese Commissie sturen die ze vervolgens opneemt in de zogenaamde 'DSA Transparency Database'.³⁴ De DSA draagt ook bij aan het beter adresseren van maatschappelijke risico's online, waaronder de snelle verspreiding van illegale antisemitische berichten. De Europese Commissie houdt toezicht op de naleving van deze verplichtingen en kan handhavend optreden. Bijvoorbeeld door het opleggen van boetes, die kunnen oplopen tot 6% van de wereldwijde omzet van deze partijen. De uitvoeringswetgeving van de DSA is op 15 oktober 2024 aangenomen in de Tweede Kamer.³⁵

Contact Commissariaat voor de Media

De motie van het lid Van der Plas³⁶ verzoekt de regering met het Commissariaat voor de Media contact op te nemen en te verzoeken actief te gaan handhaven op de registratieplicht voor sociale media accounts met meer dan 500.000 volgers en op de naleving van de Mediawet. Zoals reeds in het debat van 13 november jl. aangegeven is het Commissariaat voor de Media een onafhankelijk toezichthouder en beslist zelf over toezicht en handhaving. Het kabinet kan hen dus niet verzoeken om ergens meer of minder aandacht aan te geven. De minister van OCW is voortdurend in contact met het Commissariaat en zal de motie en de geldende platformregulering in algemene zin bespreken. De minister van OCW zal uw Kamer spoedig informeren over hoe het toezicht op deze kanalen op dit moment geregeld is.

Meldpunt Online Discriminatie

Het ministerie van JenV geeft jaarlijks subsidie aan het Meld. Online Discriminatie. Bij dit meldpunt kan een melding worden gedaan van onder andere online antisemitisme. Het meldpunt beoordeelt of sprake is van strafbare content en als dat het geval is, wordt een verwijderverzoek naar het betreffende platform gestuurd.

Internationale kennisuitwisseling

Om kennis op te doen van de aanpak van antisemitisme van gemeenten in de rest van Europa, leidde de NCAB in november 2023 de Nederlandse delegatie van vertegenwoordigers van gemeenten bij de jaarlijkse *European Mayors Summit Against Antisemitism*. De NCAB zal Nederlandse delegaties met vertegenwoordigers van gemeenten ook leiden bij toekomstige (internationale) conferenties aangaande lokaal beleid tegen antisemitisme.

De NCAB wisselt met buitenlandse coördinatoren kennis uit over trends op het gebied van antisemitisme en succesvolle beleidsmaatregelen in de strijd tegen antisemitisme. De NCAB informeert het kabinet en de relevante ministeries hierover en andersom raadplegen ministeries de NCAB voor advies aangaande beleid tegen antisemitisme.

Handreiking gemeenten omgaan met spanningen en polarisatie

³⁴ <https://transparency.dsa.ec.europa.eu/>

³⁵ Uitvoering van verordening (EU) 2022/2065 van het Europees Parlement en de Raad van 19 oktober 2022 betreffende een eengemaakte markt voor digitale diensten en tot wijziging van Richtlijn 2000/31/EG (Uitvoeringswet digitaal dienstenverordening) (Kamerdossier 36531)

³⁶ Kamerstukken II, 2024-2025, nr. 13.

De Expertise Unit Sociale Stabiliteit van het ministerie van SZW heeft een handreiking opgesteld, die gemeenten, professionals en werkgevers inzicht geeft in hoe zij kunnen omgaan met spanningen en polarisatie, als gevolg van het conflict in het Midden-Oosten.

Tegengaan (online) verkoop

Een aantal grote online verkopers van boeken heeft zich gecommitteerd om de verkoop van boeken met antisemitische content tegen te gaan. De NCAB heeft het initiatief genomen om deze bedrijven bij elkaar te brengen om hun kennis en ervaring uit te wisselen om zo gezamenlijk tot een effectief stappenplan te komen. Het kabinet moedigt andere webshops en platforms die nog niet deelnemen aan dit private initiatief aan, om dat ook te doen.

Ambitie: Samen een vuist tegen antisemitisme in het voetbal

De uitdaging

Helaas komt antisemitisme, net als in de samenleving, ook voor in het betaald en het amateurvoetbal. Antisemitisme langs de lijn en op de tribune wordt in het algemeen te vaak vergeoelikt met opmerkingen als ‘Ze weten niet goed waar het over gaat’ of ‘Ze menen het niet serieus’.

Antisemitische leuzen en spreekkoren in en rond de voetbalstadions werken tot daarbuiten door voor veel Joden. De spreekkoren worden herhaald op scholen. Zo blijkt uit onderzoek onder docenten in het voortgezet onderwijs dat antisemitisme door scholieren voor het grootste deel vanuit het voetbal wordt overgenomen.³⁷ Dit beeld blijkt ook uit de cijfers van opsporing en vervolging van strafbare discriminatie. Het overgrote deel van de strafbare discriminatiefeiten met antisemitisme is in het kader van voetbal. In al deze gevallen is de verdachte een voetbalsupporter.³⁸

De ambitie

Voetbal verbindt, geeft plezier en zingeving. Ondanks alle goede intenties en de genomen maatregelen door de voetbalclubs, zijn er nog geregeld antisemitische spreekkoren en leuzen te horen in de Nederlandse voetbalstadions. **Het kabinet doet dan ook - nogmaals - een dringende oproep aan alle voetbalclubs om antisemitisme aan te pakken.**

De KNVB heeft voor de aanpak van specifiek spreekkoren de landelijke Richtlijn bestrijding verbaal geweld opgesteld om discriminerende, racistische en antisemitische spreekkoren te bestrijden. Als een spreekkoor zich voordoet, wordt volgens de richtlijn gehandeld en wordt het publiek aangesproken door de speaker van het stadion. Het tijdelijk stilleggen of definitief staken van wedstrijden behoort ook tot de mogelijkheden. De minister van JenV onderzoekt de mogelijkheden om in geval van discriminerende spreekkoren de vervolgbaarheid, waarbij het individuele aandeel van verdachten moeilijk te bewijzen is, te vergroten (uitbreiden art. 141 Sr. met scanderen van leuzen).

Ons Voetbal is van iedereen

Het kabinet zet samen met de KNVB, de voetbalclubs en betrokken stakeholders via het plan “Ons Voetbal is van iedereen” (OVIVI) belangrijke stappen om antisemitisme, racisme en discriminatie in het voetbal te bestrijden. Op 28 september 2023³⁹ is een vervolg gegeven aan dit plan dat bestaat uit de onderdelen voorkomen, signaleren, sanctioneren en samenwerken. Discriminatoire, racistische, antisemitische of homofobe uitingen, gedragingen of spreekkoren op en rond de velden worden niet getolereerd.

Het programma OVIVI loopt tot en met 2025 en wordt eind 2025 geëvalueerd. De verantwoordelijke bewindspersonen betrokken bij OVIVI verkennen met de betrokken partners op welke onderdelen deze aanpak ook na 2025 kan worden voortgezet, waarbij naast aandacht voor discriminatie breed er specifiek aandacht zal zijn voor de bestrijding van antisemitisme. Vooruitlopend op de evaluatie zetten we in ieder geval in op onderstaande maatregelen.

Opschaling Fair Play workshop Anne Frank Stichting binnen OVIVI

Het ministerie van SZW zet in het kader van OVIVI in op bewustwording en gedragsverandering van jeugd met twee projecten: Fair Play workshops die de Anne Frank Stichting samen met de clubs organiseert en de spreekkorenprojecten. De Fair Play workshops worden op scholen (in

³⁷ Antisemitisme in het voortgezet onderwijs, 2023, Panteia (in opdracht van de Anne Frank Stichting).

³⁸ Strafbare Discriminatie in Beeld 2023.

³⁹ Kamerstukken II, 2023-2024, 30234, nr. 379.

samenwerking met jeugdtrainers van de Betaal Voetbal Organisaties) en bij de voetbalclubs (zowel betaald voetbalclubs als amateurclubs) gegeven. De workshop bestaat onder andere uit een game en een groepsgesprek. Door het spelen van de game en het groepsgesprek wil de Anne Frank Stichting jongeren bewust maken van verschillende vormen van discriminatie (zoals antisemitisme, anti-zwart racisme en homofobie) en hun eigen rol hierin op en om het voetbalveld. De game laat zien dat de jongere zelf een actieve rol kan hebben bij de aanpak van discriminatie.

Vanuit het ministerie van SZW is er financiering beschikbaar tot en met 2025 voor de uitvoering van 80 workshops waarmee 1.600 tot 2.000 jongeren kunnen worden bereikt. **Om het mogelijk te maken dat de Anne Frank Stichting ook in 2025 de workshops kan uitbreiden naar meer voetbalclubs zal het kabinet de benodigde financiële middelen leveren.** Met deze extra middelen kan de Anne Frank Stichting in 2025 in totaal 140 workshops verzorgen, waarmee 2.800 tot 3.500 jongeren bereikt worden.

Voortzetten/opvolgen van het Spreekkorenproject

Supporters die zich schuldig maken aan antisemitische leuzen, kunnen op aangeven van de club deelnemen aan het Spreekkorenproject dat wordt ondersteund door de Anne Frank Stichting. Dit project dat bij Feyenoord, FC Utrecht en FC Den Bosch loopt, richt zich vooral op bewustwording bij supporters van het kwetsende effect van antisemitische spreekkoren. Dit project wordt ook na 2024 voortgezet. Bij FC Utrecht is in mei een documentaire over de aanpak van spreekkoren gelanceerd: "Op naar een stadion Galgenwaard voor Iedereen". Deze is online te bekijken. De Anne Frank Stichting gaat aan de hand van deze video bekijken of er interesse is op te wekken bij andere Betaald Voetbal Organisaties (BVO's). Het kabinet roept de KNVB en BVO's op om zich nog meer tegen spreekkoren in te zetten en om zich aan te sluiten bij dergelijke spreekkorenprojecten.

Detectie, bewijsbaarheid en monitoring

De clubs hebben de verantwoordelijkheid om te zorgen dat de uitingen en andere antisemitische incidenten kunnen worden gedetecteerd en bewijsbaar zijn. Dit betekent dat het kabinet de clubs nog meer gaan stimuleren om gebruik te maken van technologieën die onder OVIVI (verder) zijn ontwikkeld, zoals de Identity Based Access en de mogelijkheden om vroegtijdig signalen en duidelijke uitingen van antisemitisme en discriminatie vast te leggen in beeld en geluid. Dit alles met als doel om daders op te sporen en te kunnen vervolgen. Het kabinet wijst clubs erop om antisemitische incidenten als zodanig herkenbaar te registreren en documenteren. Het kabinet roept de clubs die nog niet over toereikende technologie beschikken op hier alsnog in te investeren.

Normstelling

Binnen OVIVI heeft de KNVB zich afgelopen jaren ingezet op bewustwording van discriminatie in het voetbal. Nu is het tijd voor de volgende stap. **Op 25 september jl. heeft de KNVB de campagne Discriminatie = Kansloos gelanceerd.** De campagne Discriminatie = Kansloos heeft als uiteindelijk doel gedragsverandering. Zo wordt stap voor stap gewerkt van bewustwording (2020 – 2023), naar een breed gedragen norm (2024) en naar het uitdragen van acties hoe te handelen als de norm wordt overschreden (2025). Voetbalclubs kunnen deze norm voor hun leden en bezoekers uitdragen via hekborden, kantineposters, raamstickers, tegels, vlaggen en online uitingen. Sinds die tijd hebben al 1 op de 8 verenigingen dit pakket in bezit en is ermee aan de slag.

Campagne-inzet amateursport

In aanvulling op de inzet vanuit het programma OVIVI stelt het kabinet jaarlijks vanaf 2026 0.10 mln. euro extra **beschikbaar voor amateurvoetbalclubs in het herkennen en tegengaan van antisemitisme** en voor campagnes voor bewustwording over de Joodse geschiedenis en het

Holocaustverleden van amateurvoetbalclubs en hun lokale omgeving. **Daarnaast stelt het kabinet middelen beschikbaar voor een terugkerende bewustwordingscampagne over de Holocaust en hedendaags antisemitisme in de gehele amateursport.** Voor deze campagne stelt het kabinet vanaf 2026 jaarlijks 0.10 mln. euro beschikbaar. De NCAB wordt betrokken bij deze campagnes.

Pijler 3: Herdenken en vieren

Ambitie: De herinnering levend houden en erkenning

De uitdaging

Joden hebben nog altijd te maken met de (transgenerationale) effecten van de Holocaust. Ook is de Holocaust een angstbeeld dat in het achterhoofd van velen altijd aanwezig blijft. *“Het is gebeurd, dus het kan opnieuw gebeuren,” aldus Auschwitzoverlevende Primo Levi.*

Daarom dienen we alert te zijn en te blijven op antisemitisme, haat en uitsluiting. Gregory H. Stanton⁴⁰ benoemt in ‘De tien stappen naar genocide’ de verschillende stadia die tot genocide leiden. Discriminatie is de derde stap. Hierna volgt ontmenselijking, waarbij een groep wordt weggezet als tweederangsburgers; als een ziekte, ongedierte, als minderwaardig en minder-menselijk. De tien stappen zijn zichtbaar in de hedendaagse wereld. De herinnering aan de Holocaust en educatie daarover zijn essentieel voor verdere bewustwording over de gevolgen van antisemitisme, uitsluiting, haat en het afbreken van de democratische rechtstaat.

Voor Joden is de herinnering aan de Holocaust veelal een persoonlijk verhaal. Het herdenken van de eigen familieleden en familie vrienden, maar ook van families die niemand meer kent, omdat ze allemaal vermoord zijn. Met herdenken erkennen we als maatschappij en overheid ook de ernst van de verschrikkingen, die mogen nooit en te nimmer worden vergeten.

Als kabinet, en vertegenwoordiger van de Staat der Nederlanden, herdenken we de slachtoffers, maar staan ook stil bij onze eigen rol als overheid voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. In 2020 bood toenmalig minister-president Rutte, namens de Staat, excuses aan voor de houding en het handelen van de overheid ten tijde van de Jodenvervolging. De Nederlandse overheid draagt daarom een speciale historische verantwoordelijkheid in de strijd tegen antisemitisme in de Nederlandse samenleving, als ook de verantwoordelijkheid om hetgeen wat nu nog over is van het vooroorlogse Joodse leven, zoals gebouwen en andere cultuurobjecten, te behouden.

De ambitie

We delen een gezamenlijke geschiedenis, waaronder de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Nu het ruim 80 jaar geleden is dat de geallieerde troepen landden in Normandië, zitten we in een fase van overgang: van herdenken en de bevrijding vieren met de mensen die de Tweede Wereldoorlog hebben meegemaakt naar herdenken en vieren van vrijheid zonder hen. We hebben met elkaar de verantwoordelijkheid dat de herinnering niet vervaagt en als kabinet blijven we deze herinnering onder de aandacht brengen van verschillende doelgroepen.

Om de bovenstaande ambitie te bereiken zetten we de volgende stappen:

Herdenken

De tastbare en niet-tastbare geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog dient veilig te worden gesteld en door te worden gegeven aan volgende generaties. Om het verhaal te blijven vertellen over de Tweede Wereldoorlog, inclusief de Holocaust, faciliteert het ministerie van VWS professionele organisaties binnen de herinneringssector, zoals de vijf herinneringscentra, het Joods Cultureel Kwartier, Het Nationaal Comité 4-5 mei en het NIOD en de Anne Frank Stichting. Ook het nieuwe Nationale Holocaustmuseum wordt door het ministerie van VWS gesteund.

⁴⁰ <https://www.genocidewatch.com/nl/tenstages>.

Tijdens het lustrum 80 jaar vrijheid staan we stil bij de bevrijding van het Koninkrijk der Nederlanden. Tijdens dit 80-jarig lustrum (september 2024 t/m augustus 2025) vieren we dat we in vrijheid leven in een democratische rechtstaat. Op verschillende manieren en plekken wordt in deze periode stil gestaan bij de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust, onder andere door:

- de Nationale Holocaustherdenking op 26 januari 2024, georganiseerd door het Nederlands Auschwitz comité;
- Het voorlezen van meer dan 100.000 namen van de Joden, Sinti en Roma die slachtoffer werden van de Holocaust.
- De Nationale Dodenherdenking op 4 mei 2025, waar we stilstaan bij de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog en oorlogssituaties en vredesoperaties daarna. Ook op andere plekken in het land worden op die dag de slachtoffers herdacht.

Holocaust Memorial Day

Ieder jaar op 27 januari is de wereldwijde Holocaust Memorial Day. Op die dag in 1945 werd het concentratiekamp Auschwitz-Birkenau bevrijd. Sinds 2017 besteden steeds meer landen, organisaties en mensen via de #WeRemember-campagne aandacht aan deze dag. Deze campagne herdenkt de miljoenen slachtoffers van de Holocaust, staat op tegen elke vorm van antisemitisme en haat en maakt zich sterk voor pluralisme. Het kabinet zal op verschillende manieren blijven deelnemen aan de #WeRemember-campagne.

Januari Holocausteducatiemaand

Onderdeel van het Nationaal Plan Versterking Holocausteducatie is de campagne van de NCAB 'januari als Holocausteducatiemaand' (leeroverdeholocaust.nl). **Deze campagne is bedoeld om met name in het onderwijs meer aandacht te vestigen op het belang van Holocausteducatie en het beschikbare materiaal en activiteiten.** Het ministerie van OCW zal ook, ter ondersteuning van de NCAB, aandacht geven aan deze campagne via verschillende kanalen (o.a. de po/vo - nieuwsbrief, het Expertisepunt Burgerschap, sociale media). Ook maatschappij breed worden bestaande en speciale producten en activiteiten in het kader van Holocaustherdenking en -educatie onder de aandacht gebracht, onder meer via sociale media, posters op straat en radiospotjes. De campagne wordt in 2025 gefinancierd uit het budget van de NCAB.

Landelijke dag tegen antisemitisme – 25 april

De Tweede Kamer heeft conform de motie Eerdmans⁴¹ 25 april uitgeroepen tot de Landelijke dag tegen antisemitisme. Conform de wens van de Tweede Kamer zal voorafgaand aan deze dag jaarlijks een voortgangsbrief worden verstuurd naar de Tweede Kamer, met daarin de voortgang van de inspanningen van het kabinet om antisemitisme tegen te gaan.

⁴¹ Kamerstukken II, 2023-2024, 30950, nr. 377.

Ambitie: Kennismaken en viereen Joods leven in Nederland

De uitdaging

Joden zijn al sinds de 12^e eeuw onderdeel van onze samenleving. 85 Jaar geleden was een tiende van de Amsterdamse bevolking Joods. Nu is nog maar 0,3 procent van de Nederlandse bevolking Joods (ongeveer 50.000 Nederlanders). In het Nederland van nu is het moeilijk voor te stellen hoe de Nederlandse samenleving - en met name die in Amsterdam maar ook in andere steden - vóór de Tweede Wereldoorlog er uit zag.

De genocide op Joden in de Tweede Wereldoorlog heeft een groot gat geslagen in de Nederlandse samenleving. Na de oorlog was het leven verdwenen in de Joodse buurten en sommige buurten zijn letterlijk van de kaart geveegd.

Joodse geschiedenis en Joods leven is al eeuwenlang onderdeel van de Nederlandse cultuur, en is dat ook in het heden. Desondanks bestaat bezorgdheid dat het Joodse cultureel erfgoed te vaak wordt geassocieerd met de Holocaust in tegenstelling tot de lange en rijke geschiedenis van de Joden in Nederland.⁴² Ook door kennis te maken met Joods leven en Joodse cultuur, kan antisemitisme de kop ingedrukt worden.

De ambitie

Het kabinet vindt het van groot belang om Joods erfgoed in Nederland te behouden. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om gebouwen en cultuurgoederen. Dit erfgoed biedt inzicht in de samenleving van vroeger, waarin Joods leven een onlosmakelijk onderdeel was van de Nederlandse samenleving, politiek, economie, wetenschap en filosofie, schilderkunst en architectuur, en de invloed van het Jiddisch en Hebreeuws op de Nederlandse taal. Het is van belang dat dit Joodse erfgoed en de verhalen die het vertelt, leeft in het bewustzijn van onze gehele samenleving en structureel wordt beschermd. Het leren over het Joods leven en Joodse cultuur is niet alleen een zaak voor het onderwijs, maar kennis over Jodendom wordt ook vergroot door het geven van aandacht aan Joodse feestdagen en het organiseren van interreligieuze en interculturele dialogen.

Het kabinet heeft met ontzetting kennisgenomen van het feit dat de afgelopen jaren een aantal voorstellingen met artiesten van Joodse achtergrond zijn verstoord of verplaatst vanwege veiligheidsredenen. Uitgangspunt is dat de culturele sector een openbare en veilige plek blijft. De vrijheid van expressie is essentieel en mag niet onder druk komen te staan. Het is onacceptabel dat een voorstelling, concert of andere culturele activiteiten niet doorgaan vanwege een Joods thema of Joodse achtergrond van de artiest. Om dit te voorkomen is het belangrijk dat culturele instellingen goed voorbereid zijn op het moment dat er signalen van verstoring zijn.

Om de bovenstaande ambitie te bereiken gaan we de volgende stappen zetten:

Handreiking omgaan met spanningen: kennisdeling en waarborgen pluriforme culturele sector

Het kabinet staat voor een inclusieve, pluriforme en toegankelijke culturele sector, waar geen plek is voor antisemitisme. Uitgangspunt binnen de culturele sector is dat instellingen zelf over de programmering gaan. Het is echter onacceptabel als organisaties en artiesten met een Joods kenmerk om die reden worden geweigerd door instellingen. Het is daarom van belang dat deze instellingen de kennis en kunde hebben om zich te verhouden tot polarisatie in de samenleving. Vanuit de culturele sector is een handreiking verspreid waarin handvatten worden geboden hoe om te gaan met spanningen rond een cultureel evenement. Er zijn gesprekken gevoerd tussen het ministerie van OCW, het ministerie van JenV en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten om de

⁴² Networks Overcoming Antisemitism, p. 15.

toegang tot de lokale driehoek te waarborgen. Daarnaast stelt het kabinet eenmalig 0.08 mln. euro ter beschikking voor verdere dialoog en kennisdeling met culturele instellingen zodat een inclusieve, pluriforme en toegankelijke culturele sector gewaarborgd blijft.

Het beleven van identiteit, cultuur en geloof

Vaak wordt bij openbare activiteiten geen rekening gehouden met religieuze dagen, anders dan de christelijke dagen. **Het kabinet roept overheidsinstellingen en het bedrijfsleven op meer rekening te houden met bijvoorbeeld Joodse en islamitische feestdagen, sabbat en dieetbeperkingen en aandacht te geven aan onder andere Joodse feestdagen, in lijn met de initiatieven die er zijn rond andere feestdagen.** In ieder geval door werknemers toe te staan om vrij te nemen op een andere dag van religieuze betekenis dan een algemeen erkende christelijke feestdag. Dezelfde oproep wordt door het kabinet binnen hun eigen ministerie gedaan en door de minister van OCW bij onderwijsinstellingen.

Interreligieuze en interculturele dialogen

In Nederland hebben veel jongeren nog niet eerder kennisgemaakt met Joods leven. In verschillende Joodse gebruiken, kunnen andere culturen en religies herkenning vinden. De herkenning van deze elementen, kan bijdragen aan onderling begrip en acceptatie. En daarmee kunnen vooroordelen en stereotyperingen worden voorkomen. **Om de kennismaking met Joods leven verder te professionaliseren wordt er jaarlijks 0.1 miljoen euro beschikbaar gesteld voor projecten zoals 'Leer je burens kennen'. De NCAB wordt betrokken bij de besteding van deze middelen.**

Vanuit het ministerie van SZW is eind 2023 gestart met interreligieuze dialoogsessies tussen jongeren met verschillende geloofsovertuigingen (joods, islamitisch en christelijk). De sessies zijn bedoeld om bij te dragen aan wederzijds begrip, positieve(re) beeldvorming en het doorbreken van negatieve stereotyperingen. Na afloop van de pilot in april 2025, beslist het ministerie van SZW over het vervolg.

Behoud Joods-Nederlands erfgoed en kunsten

Het ministerie van OCW verstrekt een structurele subsidie op grond van de Erfgoedwet aan het Joods Cultureel Kwartier ten behoeve van publieksactiviteiten en het beheer en behoud van de collectie van het Joods museum. Daarnaast zijn 80 (voormalige) synagogen en 71 Joodse begraafplaatsen aangewezen als Rijksmonument. Hiermee zijn deze monumenten beschermd en komen de eigenaren in aanmerking voor financiële ondersteuning bij de instandhouding ervan. De Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed biedt informatie over dit erfgoed aan.

Met bovenstaande maatregelen wordt tevens uitvoering gegeven aan motie Stoffer⁴³, waarin het kabinet is verzocht om met de NCAB te komen met een voorstel voor het beschermen van het Joodse leven. Deze strategie is een meerjarige aanpak waarbij het kabinet samen met de NCAB ieder jaar opnieuw kijkt naar de effectiviteit van de maatregelen en verdere versterkingen.

⁴³ Kamerstukken II, 2024-2025, 36651 nr. 16.

Bijlage: Coördinatie Strategie Bestrijding Antisemitisme

In het Regeerprogramma is opgenomen dat het kabinet in het najaar van 2024 met de Nationaal Coördinator Antisemitismebestrijding onder de coördinatie van de minister van JenV een nationale strategie voor de versterking van de aanpak van antisemitisme opstelt. Zoals in de Kamerbrief van 23 april 2024 genoemd⁴⁴, speelt bij de gehele aanpak van antisemitisme de Nationaal Coördinator Antisemitismebestrijding als speciaal adviseur van het kabinet een cruciale rol en adviseert hij over beleid en uitvoering.

Het instituut NCAB is ingesteld in 2021 en treedt op als adviseur, aanjager en verbinder. De NCAB adviseert het kabinet, de ministeries en de lokale overheden over de bestrijding van antisemitisme en brengt hiertoe expertise op het gebied van antisemitisme en de aanpak daarvan binnen de overheid samen en faciliteert samenwerking tussen verschillende ministeries en maatschappelijke organisaties. Hiermee ondersteunt en bevordert het instituut de infrastructuur voor de aanpak van antisemitisme zowel binnen de overheid als elders in de maatschappij. Daarnaast bestaat het takenpakket van de NCAB ook uit een signaleringsfunctie voor de Joodse gemeenschap en het informeren van de minister van JenV over de ontvangen signalen; het opzetten van een gesprekscyclus met gemeenten met een Joodse gemeenschap en monitoren welke maatregelen de beveiliging van Joodse gemeenschappen effectief borgen; het adviseren over de knelpunten in de verschillende ketens bij de afhandeling van antisemitismezaken en in de gehele keten van antisemitismebestrijding; en het onderhouden van contacten met collega's in het internationale werkveld om ervaringen uit te wisselen en waar mogelijk goede ervaringen over te nemen en in Nederland in de praktijk te brengen.

In deze strategie bepalen we, namens het gehele kabinet en in afstemming met de NCAB, welke extra maatregelen worden genomen voor de bestrijding van antisemitisme. In deze strategie wordt ook ingegaan op de verdeling van de extra gelden die beschikbaar zijn gekomen voor de aanpak van antisemitisme bij eerdere begrotingsbehandelingen van het ministerie van Justitie en Veiligheid. De NCAB is geraadpleegd over de verdeling van de middelen.

In het kabinet hebben verschillende bewindslieden een specifieke verantwoordelijkheid bij de aanpak van antisemitisme. De bewindslieden dragen op hun eigen beleidsterrein de eindverantwoordelijkheid.

De minister van JenV is coördinerend bewindspersoon op het thema antisemitisme. Daarnaast heeft de minister van JenV via het Openbaar Ministerie en de politie een verantwoordelijkheid voor de opsporing en vervolging van antisemitisme. De minister van Justitie en Veiligheid is tevens minister van Eredienst en heeft vanuit die rol contact met de Joodse gemeenschappen om, samen met de minister van BZK, de vrijheid van godsdienst te waarborgen.

De bewindslieden van het ministerie van OCW zijn verantwoordelijk voor onderwijs, emancipatie en cultuur. Zij zetten zich actief in voor educatie over de Holocaust en gerelateerde onderwerpen, zowel binnen als buiten de onderwijsinstellingen. Daarnaast valt het actief bevorderen van burgerschap onder het ministerie van OCW. Onderdeel van dit laatste is de bevordering van basiswaarden, waaronder non-discriminatie, waarbij van scholen waar nodig een proactieve benadering wordt gevraagd, bijvoorbeeld als sprake is van risico's. De Inspectie van het Onderwijs ziet daarop toe. Verder kunnen de bewindspersonen van OCW een ondersteunende rol spelen bij waarborgen van veiligheid op de onderwijsinstellingen, waarbij het bewaken van de voortgang

⁴⁴ Kamerstukken II, 2023-2024, 30950, nr. 367.

van het primaire proces van onderwijs en onderzoek en de academische vrijheid centraal staat. Ook is de minister van OCW verantwoordelijk voor het behoud van aangewezen Joods cultureel erfgoed en het restitutiebeleid.

De minister van BZK is vanuit de verantwoordelijkheid voor de Grondwet coördinerend bewindspersoon voor de brede aanpak van discriminatie.

De staatssecretaris van VWS is coördinerend bewindspersoon voor het beleid inzake oorlogsgetroffenen en de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog (inclusief de Holocaust). Daarnaast is de staatssecretaris van VWS verantwoordelijk voor het tegengaan van antisemitisme in de sport. De staatssecretaris van Participatie en Integratie richt zich op het voorkomen van discriminatie naar herkomst, religie of huidskleur. De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid houdt zich bezig met de aanpak van arbeidsmarktdiscriminatie. De minister van Buitenlandse Zaken verzorgt de representatie van het kabinetsbeleid in het buitenland, ook voor wat betreft de bestrijding van antisemitisme.

Ook bij de uitvoering van de strategie door de ministeries zal de NCAB nauw betrokken zijn, en adviseren over de verbetering van de aanpak richting departementen en andere overheden.

Bijlage: financiële toelichting

De (beleids)maatregelen beschreven in de strategie zijn belegd bij de verschillende ministeries. De verantwoordelijkheid voor een specifieke maatregel, en daarmee ook de dekking daarvan, blijft bij de vakdepartementen liggen. Het ministerie van JenV fungeert als coördinerend ministerie op het thema antisemitisme, en ook de NCAB is ondergebracht bij dit ministerie. In deze strategie is in overleg met de NCAB ingegaan op de extra gelden die beschikbaar zijn gekomen voor de aanpak van antisemitisme.

Op de begroting van het ministerie van JenV is vanaf 2025 structureel een bedrag van € 4,5 miljoen vrijgemaakt zodat de aanpak van antisemitisme verder geïntensiveerd kan worden. Deze middelen kunnen Rijksbreed worden aangewend. De verantwoordelijke departementen zullen in eerste instantie zelf dekking zoeken voor voorstellen op hun beleidsterreinen, maar deze middelen kunnen alvast een impuls geven aan initiatieven waar nog geen middelen voor zijn. De komende jaren zullen nadere afspraken worden gemaakt met de departementen over de besteding van deze middelen met nauwe betrokkenheid van de NCAB, waarbij steeds gekeken zal worden dat deze zo effectief mogelijk ingezet worden. Ook wordt een deel van de middelen structureel vrijgemaakt voor het bureau van de Nationaal Coördinator Antisemitismebestrijding.

Deze middelen zullen worden ingezet voor extra versterkingen om antisemitisme tegen te gaan. Voor het jaar 2025 worden de middelen onder andere besteed aan bewustwording en gedragsverandering in het voetbal, de inzet op uitwisseling en dialoog om polarisatie tegen te gaan en aan het ondersteunen van Joodse slachtoffers. De verdere besteding wordt de komende tijd nader verkend.

Over de financiering van de uitvoering van het Nationaal Plan Versterking Holocausteducatie is de Tweede Kamer reeds geïnformeerd via de brief van 24 juni jl.⁴⁵

⁴⁵ Kamerstukken II, 2023-2024, 36272, nr. 17.